

Intrikat fråga i dagsdebatten:

Hur kan homeopatika ge effekt i kliniska studier?

Den eviga frågan om homeopatins effekter – eller brist på effekter – har åter varit aktuell i dagsdebatten. En homeopat har tilldelats Right Livelihood-priset och homeopatiska opinionsbildare satsar hårt på vetenskapliga referenser som sägs bevisa metodens effekt. Finns det skäl för läkarkåren att ompröva inställningen till homeopati? Bertil Fredholm, professor i farmakologi kommenterar.

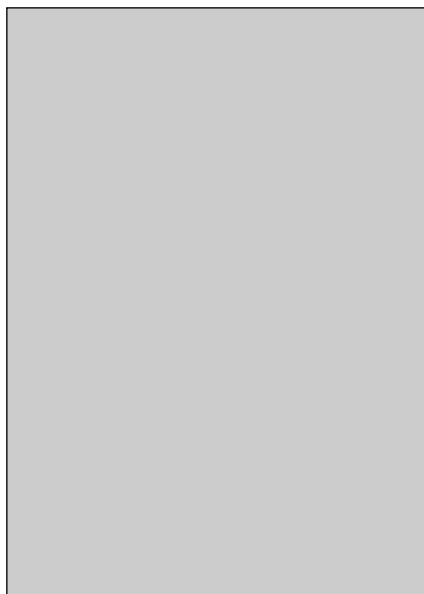
Debatten om homeopatisk läkekunst fick en extra skjuts i slutet av förra året, i samband med att den grekiske homeopaten George Vithoulkas tilldelades 1996 års Right Livelihood-pris (inadekvat omtalat som det alternativa Nobelpriset).

Vid ett välbesökt presseminarium i Stockholm i december presenterade George Vithoulkas sina åsikter om homeopatins styrka som läkemetod. Han hävdade då bl a att 80 procent av svåra neurologiska sjukdomar, t ex multipel skleros, kan botas med homeopatika – förutsatt att terapin sätts in i ett tidigt stadium av sjukdomen.

I ett pressmeddelande från svenska intresseorganisationer för homeopati uppges att homeopatin är på stark frammarsch. I Tyskland och Frankrike använder sig hela 30 procent av läkarna regelbundet av homeopati. I kontrast utmålas Sverige som ett u-land när det gäller att ta vara på homeopatins läkemöjligheter.

Vetenskap och fakta

Homeopatins företrädare hänvisar till vetenskapliga referenser – bl a i form av ett antal seriöst genomförda och kontrollerade studier – som visar att homeopatika, i vissa fall och vid vissa indikationer, har bättre effekt än placebo. Ett exempel är en artikel i Lancet 7 december 1994, där skotska forskare vid University of Glasgow, redovisar »solida bevis» för att homeopatika kunde förbättra symtombilden (bättre än

Min personliga åsikt är att homeopatins idévärld i princip är oförenlig med den vetenskapligt baserade medicinen, säger Bertil Fredholm.

placebo) vid astma och hösnuva [1]. Resultaten baserades på tre kliniska studier med sammanlagt 200 patienter.

I en artikel i British Medical Journal 1991 har Jos Kleijnen och medarbetare, vid Enheten för epidemiologisk forskning vid Limburguniversitetet i Maastricht, presenterat en analyserande översikt över vetenskapligt genomförda kliniska studier på homeopatisk grund [2]. Slutsatsen också i den artikeln är att det finns exempel på kontrollerade kliniska studier med homeopatika som givit bättre effekt än placebo.

Influensa, tarmvred, hösnuva, torrhosta och migrän är exempel på diagnoser och symtom som har lindrats.

Kleijnen och medarbetare konstaterar samtidigt att majoriteten av de granskade homeopatiska studierna är av låg metodologisk kvalitet. Vidare reserverar sig författarna mot eventuella okända partsbindningar bland de forskare som genomfört studierna. BMJ-artikeln avrundande kommentar är, kanske förvånande nog, att den genomförda meta-analysen talar för att det är »välgrundat med fortsatt vetenskaplig utvärdering av homeopati, men endast i form av väl genomförda studier».

Motiv för fortsatt skepsis

Hur skall man tolka resultat av det här slaget? Är den homeopatiska läke-

konsten på väg att bevisa sitt medicinska värde? Läkartidningen bad Bertil Fredholm, professor i farmakologi vid Karolinska institutet kommentera. Han säger i en inledande kommentar att det – i generell mening – gäller att hålla huvudet kallt inför ofta handplockade exempel som presenteras som bevis för än den ena, än den andra alternativmedicinska metodens värde.

– Även beträffande det homeopatiska idéverket finns anledning till fortsatt stark skepsis. Min personliga åsikt är att homeopatins idévärld i princip är oförenlig med den vetenskapligt baserade medicinen. Den förra handlar om en helt annan del av verkligheten än den som naturvetenskapen arbetar med, och homeopati bör därför mer jämföras med t ex religiösa föreställningar än med vetenskap.

– Det är för mig omöjligt att – i mer strukturerad form – kommentera den brokiga och omfattande litteratur som finns om homeopati, och som till bara mycket liten del kan anses ha några vetenskapliga ambitioner.

Annorlunda referensram

– En grundläggande observation är att homeopati förutsätter en fullständig annorlunda referensram än den naturvetenskapliga, bl a med diametralt annorlunda grundsyn på fysiologiska och patofysiologiska processer. Det stora problemet med homeopati – sett ur naturvetenskaplig synvinkel – är att metoden saknar direkt referens till den logiskt sammanhängande vetenskapliga begreppsvärlden.

– Naturvetenskapen bygger på ett

Vad är homeopati?

Enligt Nationalencyklopedin är homeopati »en icke vetenskaplig lära om sjukdomsbehandling som introducerade 1810 av Samuel Hahnemann.

Homeopati bygger på antagandet att en sjukdom kan botas genom tillförsel av extremt små mängder av det ämne som hos friska framkallar effekt som liknar sjukdomens symtom. Tillförsel av ämnet sker efter en serie utspädnings varigenom ämnets halt i den tillförda lösningen blir extremt låg. Eftersom inga biologiskt aktiva ämnen har någon säkerställd effekt vid så låga halter torde ev. tillfrisknande bero på självläkning».

INTERVJU

BO LENNHOLM

objektivt registrerande av fenomen och ett kausalt tänkande, som bl a säger att atomer och molekyler bygger upp all materia – och att dessa utgör den yttersta grunden till alla biologiska processer. Homeopatin däremot hävdar, som en sorts filosofisk uppfattning, att det inte behövs ens en enda molekyler för att kunna styra och påverka biologiska processer; man anser att homeopatika kan ge biologiska effekter trots att medlen inte innehåller någon aktivt verksam substans.

– Det är ett så märkligt och gåtfullt resonemang om orsak och verkan att man kan undra om det över huvud taget går att uppbåda något större vetenskapligt och skolmedicinskt intresse för homeopatins idéer?

Effekter kräver bevis

Bertil Fredholm tillägger att han »i de fall det finns bevis för det» kan acceptera att homeopatiska preparat ger kliniska effekter hos en viss patientgrupp för en viss indikation.

– Men en sådan observation får tas för vad den är. Det kan finnas en mängd olika förklaringar till att homeopatisk behandling ger en mätbar effekt vid exempelvis hösnuva eller migrän, t ex genom att självläkande krafter har mobiliserats, vilket vi vet att de gör vid placebo-behandling.

– Rent kemiskt kan påpekas att de upprepade skakningar av vattenlösningar, s k potentiering, som utgör grunden i homeopatika-framställning leder till att olika metalljoner, i mycket väl mätbara mängder ansamlas.

– Så även om det publiceras seriösa vetenskapliga rapporter som visar att homeopatika givit klinisk effekt så måste man skilja på en acceptans av den homeopatiska begreppsvärlden och en eventuell acceptans av det enskilda homeopatiska preparatet.

– För egen del vägrar jag att acceptera den homeopatiska helhetsförklaringen, för om jag gjorde det skulle jag bli tvungen att kasta bort hela resten av mitt farmakologiska kunnande. Och ett sådant offer är jag inte villig att göra bara för att förklara ett litet antal kliniska prövningars resultat, säger Bertil Fredholm.

Spår av molekyler

I slutet av 1980-talet publicerade Nature en artikel av Jacques Benveniste och medarbetare, som antydde – vetenskapliga – bevis för att kraftigt utspädda lösningar skulle kunna ha biologisk effekt på grund av någon ännu oupptäckt mekanism [3].

Artikeln redovisade bevis för att mycket starkt utspädda anti-IgE-lösningar (spädning upp till 10¹²⁰) gav upphov till ett antal mycket oväntade effek-

ter. I provröret gav vissa extremt utspädda lösningar, där ingen enda molekyler av ämnet fanns kvar, upphov till objektivt påvisbara cykliska mönster.

Artikeln framfördes som ett första verkligt bevis för att vatten har en förmåga att »minnas» de molekyler som det en gång varit i kontakt med. Artikeln tolkades – inom homeopatiska kretsar – som ett stort genombrott för sammanmältningen av naturvetenskaplig och homeopatisk teori. Benveniste-gruppens rön har varit en bärande ingrediens i många försvarstal som velat främja homeopatins sak, ofta med tillägget att homeopati och modern kvantfysik synes ha parallella samband.

Diskrediterad hypotes

Bertil Fredholm är uttalat kritisk till den referensen och han anser att Benvenistes teorier är »helt ute»:

– Benvenistes hypotes har med åren blivit mycket starkt diskrediterad. Det finns idag i princip ingen naturvetenskapligt skolad person som tror på detta. Benvenistes resultat visade sig vid kontroll ha en utomordentligt stor variabilitet. En viss spädning kunde vara aktiv i vissa försök och inaktiv i andra. Den nödvändigt kritiska frågan blir: Med en sådan variabilitet – hur kan patienter som tar homeopatika garanteras biologisk effekt?

Bertil Fredholm berättar att Natures chefredaktör John Maddox, i sällskap med den professionelle illusionisten James Randi och Walter W Stewart från amerikanska National Institutes of Health, gästade Benvenistes laboratorium i Paris. I en ytterst kritisk rapport om IgE-försöken konstaterar trion att de av Benveniste och medarbetare beskrivna försöken inte alltid »fungerar» och att resultaten inte heller kan reproduceras när strikt »blindning» av försöket genomförs [3].

Sverige – ett homeopatins u-land

Hur kan det komma sig att skolmedicinare i andra länder, t ex Tyskland och Frankrike är mer öppna för homeopati än svenska läkare?

– En del av förklaringen ryms säkert i att traditionen för en mer esoterisk medicin är mycket starkare på kontinenten än vad den någonsin varit i Sverige. Det hör till kutymen att man gärna kompletterar medicinsk vård och behandling med naturmedel, homeopati och att man även rekommenderar kurortsvisiteter och liknande alternativ.

– Men även om kollegerna ute i Europa kompletterar sina insatser med homeopatika så innebär det nog inte att de därmed har anammat hela den homeopatiska teoribildningen.

– En patient kan ha uppfattningar

som strider mot läkarens, och en klok doktor vet att otraditionella metoder kan behöva användas för att patientens positiva förhoppningar på behandlingen skall maximeras.

– Sedan får vi heller inte glömma att det finns en oerhört välutvecklad homeopatisk läkemedelsindustri, som besöker läkare minst lika frekvent och effektivt och upplyser om sina preparat som läkemedelsindustrin gör här.

Vilka bevis är hållbara?

Vilken sorts bevis skulle kunna övertyga bättre om att den homeopatiska läkemetoden fungerar?

– Jag skulle vilja säga att det finns två sorters bevis som man kan efterlysa. Det ena gäller direkta bevis – baserade på erkända vetenskapliga metoder – för att påstådda läkeeffekter existerar och går att upprepa. För det andra måste man presentera en helgjuten förklaring till de kliniska effekter som eventuellt kan påvisas efter homeopatisk behandling. Orsaksresonemanget måste höjas till en betydligt mer trovärdig nivå än vad den klassiska homeopatin förespeglar, t ex så att förklaringen kommer i bättre samklang med fysikens och kemins lagar och även med sunt förnuft.

Mysticistisk tankevärld

Men kan det inte finnas okända biologiska processer, som ungefär i linje med Benvenistes rön skulle kunna förklara påstådda effekter med homeopatika?

– Rent teoretiskt kan det säkert finnas ännu oupptäckta biologiska processer. Men problemet är att homeopatins grundprinciper strider så helt och hållet mot de naturlagar som vi accepterar i alla andra sammanhang. Det är svårt att sätta ihop en seriös vetenskaplig hypotes om varför t ex vatten skulle kunna bära med sig ett »minne» av icke närvarande molekyler, avslutar Bertil Fredholm.

Bo Lennholm

Litteratur

1. Reilly D, Taylor MA, Beattie NG, Campbell JH, McSharry C, Aitchison TC et al. Is evidence for homeopathy reproducible? Lancet 1994; 334: 1601-6.
2. Kleijnen J, Knipschild P, ter Riet G. Clinical trials of homeopathy. BMJ 1991; 302: 316-23.
3. Davenas E, Beuvais F, Amara J, Oberbaum M, Robinzon B, Miadonna A et al. Human basophil degranulation triggered by very dilute antiserum against IgE. Nature 1988; 333: 816-8.
4. Maddox J, Randi J, Stewart WW. »High-dilution» experiments a delusion. Nature 1988; 334: 287-90.